

УДК 338.48(038)

М. А. Домаскіна,
к. е. н., доцент, Миколаївський національний аграрний університет
Д. В. Кузьміна,
магістрант, Миколаївський національний аграрний університет

ФОРМУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПОТОКАМИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

M. Domaskina,
PhD. Econ. Sciences, Mykolayiv State Agrarian University
D. Kuzmina,
undergraduate, Mykolayiv State Agrarian University

FORMATION AND CONTROL FLOWS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Досліджено методологію і особливості формування та управління потоками зовнішньоекономічної діяльності підприємства, дано визначення понять "логістика зовнішньоекономічної діяльності", "логістична система зовнішньоекономічної діяльності", запропоновано структурування стадій експортних операцій та відповідних потоків, обгрунтовано вимоги щодо транспортного забезпечення потоків зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Studied the methodology and peculiarities of formation and control flows of international business activity, given the definition of "logistics, foreign trade activities", "logistics system of foreign trade activities", proposed structuring stages of export operations and related flows, reasonable requirements to ensure transport flows of international business activity.

*Ключові слова: логістика, транспортна логістика, логістична система зовнішньоекономічної діяльності.
Key words: logistics, transport logistics, logistic system of foreign trade.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Формування стійких відносин з приводу купівлі-продажу товарів у рамках зовнішньоекономічної діяльності сприяє не тільки надходженню валюти на підприємства, а й підвищенню конкурентоспроможності підприємства на світових ринках.

Зміни в управлінській орієнтації зумовили необхідність розробки нової концепції управління матеріальними потоками, що дістала назву "логістика". Сутність цієї концепції полягає в інтеграції всіх функціональних сфер, що пов'язані з переміщенням матеріального потоку від виробника до споживача, в єдиний комплекс.

Сучасні методи підвищення ефективності управління матеріальними потоками становлять практичний інтерес для української економіки. Використання цих методів надасть можливість вітчизняним підприємствам ефективно діяти як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблеми логістики на підприємствах АПК присвячені праці відомих вітчизняних учених-економістів: М.І. Андрушка, Г.О. Андрусенка, А.Г. Буцик,

А.В. Войчака, А.С. Воронової, С.С. Гаркавенка, В.Г. Герасимчука, О.О. Гетьман, О.П. Гогулі, К.Я. Єрохіна, М.П. Канівського, М.Ю. Коденської, М.Ф. Кропивка, В.П. Косіюка, В.В. Липчука, Я.С. Ларіної, А. Лисенка, П.М. Макаренка, В.П. Оніщенко, А.В. Романова, М.П. Сахацького, С.І. Чеботаря та інших.

Проте, незважаючи на вагомість їхніх розробок, ефективна система чинників забезпечення збутової діяльності сільськогосподарських підприємств ще не сформована, надто мало практичних розробок щодо її проектування, організації і раціонального функціонування, внаслідок чого вона досить повільно проникає в господарський менеджмент аграрних підприємств.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є дослідження особливостей використання методології логістики у зовнішньоекономічній діяльності аграрних підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Однією з найбільш важливих і разом з тим складних форм зовнішньоекономічної діяльності, (ЗЕД) є експортні операції, що виникають при укладанні зовнішньо-торговельної угоди і являють собою особливий вид економічних відносин. У більшості випадків взаємний обмін результатами господарської діяльності та пов'язані з цим експортні операції здійснюються у формі зовнішньоторговельного контракту.

Логістика зовнішньоекономічної діяльності має свою специфіку стосовно експортно-імпорتنих операцій, наприклад, у проходженні митних формальностей, регулюванні умов доставки товарів за договорами купівлі-продажу на основі Інкотермс та міжнародних правил перевезення, в оформленні транспортних, товаросупроводжувальних документів, страхуванні і т.д.

Вплив логістики зовнішньоекономічної діяльності на відтворення в умовах глобальної фінансово-економічної кризи стає все більш відчутним. Значною мірою це є результатом подальшої інтернаціоналізації господарчої діяльності, поглиблення інтеграційних тенденцій в різних регіонах земної кулі, істотного підвищення ролі зовнішніх факторів у національному відтворювальному процесі, зміні структури та обсягів світової торгівлі, появі та швидкому розповсюдженні нових фінансових інструментів.

Дослідження логістики в контексті зовнішньоекономічної діяльності припускає, що в основі логістичної діяльності повинна бути притаманна їй методологія аналізу і синтезу потокових процесів, що оптимізуються, а також оцінка ефективності рішень, які приймаються. Оптимізація спрямована на оперативну мобілізацію резервів і, насамперед, організаційних чинників як найменш витратних. Вона націлена на кращу адаптацію суб'єктів економіки до постійно мінливого ринкового середовища. Аналізу і синтезу повинні піддаватися в комплексі всі взаємопов'язані потокові процеси (матеріальні, інформаційні, транспортні, складські та інші), що утворюють логістичну систему причому в їх єдності та взаємозалежності.

Основа сучасної логістики — це управління матеріальними потоками по всьому ланцюгу поставок у напрямі та в інтересах кінцевого споживача з метою досягнення максимальної ефективності.

Логістичний процес повинен протікати з дотриманням основного правила логістики — правила "7R": потрібний товар; необхідної якості; в необхідній кількості; в потрібний час; в потрібне місце; потрібному споживачеві; з необхідним рівнем витрат. Виходячи з цих правил, реалізація спільних цілей функція логістики стосовно до зовнішньоекономічної діяльності повинна забезпечити споживачеві в країнах ближнього та далекого зарубіжжя необхідні за якістю та кількістю товари, в потрібний час, в потрібному місці, від надійного постачальника, з хорошим рівнем обслуговування (як до здійснення продажу продукції, так і після неї) і при заданому рівні загальних витрат.

Багато усталені поняття і принципи реалізації ЗЕД, які були цілком прийнятними і влаштували керівництво підприємств в недалекому минулому, починають відчутно гальмувати динаміку розвитку бізнесу і вимагають детального аналізу та перегляду з метою їх вдосконалення. Для збереження своїх позицій на світових ринках підприємствам необхідно робити певні зусилля в напрямку підвищення рівня технологічності та ефективності бізнес-процесів. З'являється нагальна необхідність відшукування додаткових можливостей подальшого зниження рівня витрат на експортно-імпорتنі операції, підвищення рівня якості обслуговування споживачів, вдосконалення процесів регулювання та координації управління потоками, що потребує логістичного підходу. При цьому зачіпаються різні (економічні, соціальні, технічні, технологічні, організаційні, правові, наукові, психологічні, екологічні) аспекти діяльності людей.

Узагальнюючи наведені в наукових публікаціях з логістики визначення поняття "логістика", приймаємо, що логістика зовнішньоекономічної діяльності — це універсальний практичний інструментарій міждисциплінарного вивчення закономірностей в організації та протіканні економічних потоків ЗЕД у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів і послуг, а також нова наукова методологія глобальної організаційно-аналітичного вдосконалення складних цілеспрямованих, у тому числі транспортно-вантажних, систем на основі реалізації системного підходу, застосування якого дозволяє в комплексі забезпечити: наскрізну, багаторівневу та багатокритеріальну оптимізацію; логістичну координацію та інтеграцію; облік в якості найважливіших критеріїв оптимальності таких показників, як якість транспортного обслуговування та надійність роботи; узгодження результатів стратегічного і тактичного управління на основі застосування теорії компромісів і використання експертних автоматизованих систем прийняття оптимальних рішень.

Підвищення ефективності експортно-імпорتنих операцій підприємства вимагає постановки завдання раціонального розподілу товарів (що включає в себе як підвіз виробничих ресурсів, так і розподіл готової продукції) та оптимального керування цими процесами. Одним із шляхів вирішення цієї задачі необхідно вважати дослідження логістичної системи (ЛС) і матеріаль-

них потоків зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Введення поняття "логістична система" у зовнішньоекономічну діяльність має конструктивне значення, оскільки дозволяє впровадити логістику на основі системного підходу та системного аналізу. Системний підхід передбачає розгляд всіх елементів логістичної системи ЗЕД як взаємопов'язаних і взаємодіючих для досягнення єдиної мети управління. Відмінною особливістю системного підходу є оптимізація функціонування не окремих елементів, а всієї логістичної системи в цілому, в результаті чого виявляється так званий синергетичний ефект. З позицій системного підходу до організації бізнесу можна дати наступне визначення логістичної системи стосовно зовнішньоекономічної діяльності виробничого підприємства.

Логістична система зовнішньоекономічної діяльності виробничого підприємства — це відносно стійка сукупність ланок (структурних чи функціональних підрозділів підприємства, а також постачальників, споживачів і логістичних посередників), взаємозалежних і об'єднаних єдиним управлінням логістичним процесом для реалізації стратегії зовнішньоекономічної діяльності.

Метою логістичної системи ЗЕД підприємства є реалізація матеріальних і супутніх потоків при виконанні експортно-імпорتنих операцій на основі вимог логістики.

Далі необхідно розглянемо матеріальні потоки ЗЕД на підприємстві.

Матеріальний потік ЗЕД на підприємствах характеризується певним набором параметрів, які класифікуються за різними ознаками.

Параметрами матеріальних потоків ЗЕД можуть бути:

- Номенклатура, асортимент і кількість продукції.
- Габаритні характеристики (об'єм, площа, лінійні розміри).
- Вагові характеристики (загальна маса, вага бруто, вага нетто).
- Фізико-хімічні характеристики вантажу.
- Характеристики тари (упаковки), товароносія, транспортного засобу (вантажо-підйомність, вантажомісткість).
- Умови договорів купівлі-продажу.
- Умови транспортування та страхування.
- Фінансові (вартісні) характеристики.

Дослідження параметрів, складу і структури матеріальних потоків ЗЕД має практичне значення, оскільки слугує основою для вирішення наступних завдань: забезпечення раціонального підходу до управління зовнішньоекономічної діяльністю та вдосконалення системи координації потоків ЗЕД.

Для раціоналізації зовнішньоекономічної діяльності підприємства в умовах глобальної фінансово-економічної кризи необхідно сформулювати логістичну стратегію і виконати наступні основні антикризові заходи (на макро- і мікрорівні):

- створити відносно відкриту систему діяльності;
- здійснювати економічне прогнозування з використанням знань про основи зовнішньоекономічної діяльності;

— удосконалювати методи регулювання потоків зовнішньоекономічної діяльності;

— зменшувати тарифні та нетарифні обмеження;

— знижувати податки для стимулювання зовнішньоекономічної діяльності;

— спрощувати митні, експортно-імпорتنі процедури з одночасною їх комп'ютеризацією;

— створювати ясне, чітко сформульоване законодавство, що виключає взаємо суперечливі законодавчі акти.

При розробці логістичної стратегії необхідно врахувати той факт, що логістичні структури (фірми, асоціації тощо) відіграють незамінну роль в якості основних носіїв товарів та інформації у зовнішньоекономічній діяльності та у світовому економічному просторі.

Діяльність підприємства на зовнішньому ринку обумовлюється його основною метою — місією, що визначає ділову активність, поведінку на ринку та веде до фінансового благополуччя і стабільності.

Жорстка конкуренція на сучасних світових ринках, поява нових, більш дешевих і досить ефективних розробок, змушують переглянути існуючі принципи функціонування підприємства. Йдеться про перебудову бізнесу на основі логістичного підходу. Для керівників більшості компаній логістичні методи управління досить добре відомі. У той же час у зовнішньоекономічній діяльності вони використовуються лише в окремих випадках, фрагментарно і на рівні окремих підрозділів, що відбивається на якості прийнятих рішень щодо управління по всьому ланцюгу зовнішньоторговельної поставки.

Проведемо структуризацію основних стадій експорту і відповідних їм потоків підприємства з метою вдосконалення управління логістичними операціями при реалізації експортних угод.

Під експортом розуміється вивіз товарів за межі митної території без зобов'язання про їх ввезенні на цю територію. Експорт можна розділити на наступні основні стадії і визначити відповідні цим стадіям потоки:

- реєстрація фірми-експортера як учасника зовнішньоекономічної діяльності (якщо фірма не була раніше зареєстрована) (інформаційний потік);
- переговори щодо узгодження комерційних, технічних та інших умов контракту (інформаційний потік);
- передконтрольна підготовка і підписання контракту (інформаційний потік);
- отримання необхідних ліцензій, сертифікатів, дозволів (інформаційний потік, фінансовий потік);
- підготовка товару до постачання: упаковка, маркування, підготовка відвантажувальних документів (матеріальний потік, інформаційний потік);
- оформлення паспорта угоди (інформаційний потік);
- експортне митне очищення (інформаційний потік);
- постачання товару на умовах, визначених у контракті відповідно до вимог Інкотермс (матеріальний потік, транспортний потік, інформаційний потік);
- розрахунки за поставлений товар відповідно до умов платежу (фінансовий потік, інформаційний потік).

Таким чином, з представлених у даному випадку стадій експорту та відповідних їм потоків випливає, що

основна складова при експортних операціях — це інформаційний потік, який отримує особливе значення в забезпеченні умов зовнішньоторговельного контракту. Зокрема у складі інформаційного потоку містяться дані про сертифікат походження (сертифікат форми "А"), відвантажувальні документи (для кожної відвантаженої партії).

Важливе значення в експортно-імпортних операціях має транспортна складова. Відбуваються зміни у сфері транспортних послуг, що виражаються головним чином у переорієнтації ринку на споживача, зумовили необхідність застосування нових управлінських рішень при організації роботи громадського транспорту, створення якісно нових систем управління, здатних гнучко реагувати на швидко змінюватися відповідно до умов оточуючого середовища та пріоритетів споживачів.

Організація перевезень зовнішньоторговельних вантажів — це складний логістичний процес, що зачіпає безліч ключових аспектів діяльності не тільки самих перевізників, але й інших суб'єктів, що забезпечують їх організацію та контроль виконання. Реалізація кожного функціонального етапу цього процесу призводить до виникнення матеріальних, інформаційних і фінансових потоків і, як наслідок, до витрат, що визначають, у підсумку, і рівень цін на експортні товари. За оцінками спеціалістів, транспортні витрати складають від 40 до 60% від загальної ціни продукції. Зниження рівня цих витрат є одним з найважливіших завдань транспортної логістики, що займається рішенням оптимізаційних задач переміщення за межі країни необхідної кількості продукції в потрібне місце, кращим маршрутом за необхідний час і з найменшими витратами.

Однією з основних умов підвищення частки ринку транспортних послуг, що надаються вітчизняними перевізниками та експедиторами, у тому числі, і для реалізації зовнішньоекономічної діяльності підприємств, є досягнення високого рівня якості транспортно-логістичного обслуговування, що відповідає міжнародним стандартам. Необхідна розробка системних галузевих і міжгалузевих стандартів, що регламентують експедиторську діяльність при реалізації мультимодальних транспортних проектів.

З погляду експортерів-вантажовідправників, потрібно, щоб транспортні компанії могли надати логістичні послуги, що враховують:

- знижки на свої тарифи;
- невеликі терміни доставки;
- забезпечення інформації про доставку;
- можливість складувати товар для подальшої доставки;
- переадресування замовлення;
- можливість організувати систему стеження за проходженням замовлення.

При здійсненні транспортно-складських операцій перед фахівцями служби логістики підприємства постає завдання мінімізації запасів продукції, що зберігається на складі. Головним принципом системи складського контролю є принцип Just in time. Вся продукція повинна замовлятися строго під конкретного споживача і після підтвердження факту оплати, що часто практикується у зовнішньоекономічній діяльності при формуванні фінансового потоку. Служба логістики повинна органі-

зувати роботу таким чином, щоб продукція доставлялася з митного складу або від постачальника безпосередньо на склад одержувача. Тим самим, досягається скорочення витрат на вантажно-розвантажувальні операції, складування, зберігання, транспортування і усунення небезпеки появи неліквідів.

ВИСНОВКИ

Ефективне використання принципів і методів логістики дозволить керівництву підприємства вивільнити фінансові кошти на додаткові інвестиції. Впровадження логістичного управління ЗЕД дозволить також знизити рівень запасів продукції в постачанні, виробництві та збуті, прискорити оборотність вкладеного капіталу, знизити собівартість виробництва, забезпечити задоволення потреб споживачів. У центрі уваги системи логістичного управління повинен знаходитися процес виконання замовлень споживачів. В останні роки спостерігається тенденція підвищення рівня вимог, що пред'являються споживачами до якості логістичного сервісу. З розвитком ринкових відносин споживачі отримують все більше можливостей для порівняння і вибору кращого обслуговування.

Якість логістичного обслуговування ЗЕД — це задоволення потреб зарубіжних споживачів, виражене в належному виконанні поставок, відсутності помилок, ефективному наданні послуг та постійному прагненні до підвищення рівня обслуговування, відповідності рівня обслуговування стандартам споживача, умовам зовнішньоторговельного контракту, які зазвичай ставляться до якості обслуговування.

Для реалізації перерахованих вимог на підприємстві доцільним є створення служби логістики, завдання якої — пов'язати в єдину систему завдання логістичного управління внутрішніми бізнес-процесами компанії з бізнес-процесами зарубіжних партнерів і споживачів. Розуміння вигод ефективної взаємодії функціональних підрозділів та служби логістики, наявність сучасної системи комунікації між підрозділами, підтримка вищого менеджменту здатні внести значний внесок у реалізацію стратегічної мети підприємства.

Література:

1. Інтеркомс 2010. Умови інтеркомс // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.umniylogist.ru/poleznoe/handbook/inkoterms-2010.html>
2. Кальченко А.Г. Логістика: підручник / А.Г. Кальченко. — К.: КНЕУ, 2003. — 284 с.
3. Сокур І.М. Транспортна логістика. навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / І.М. Сокур, Л.М. Сокур, В.В. Герасимчук. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 222 с.

References:

1. Interkoms (2010), Umovy "Terms intercoms" available at: <http://www.umniylogist.ru/poleznoe/handbook/inkoterms-2010.html> (Accessed 10 September 2015).
2. Kal'chenko, A.H. (2003), Lohistyka [Logistics], KNEU, Kyiv, Ukraine
3. Sokur, I.M. (2009), Transportna lohistyka [Transport logistics,] Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine *Стаття надійшла до редакції 19.09.2015 р.*